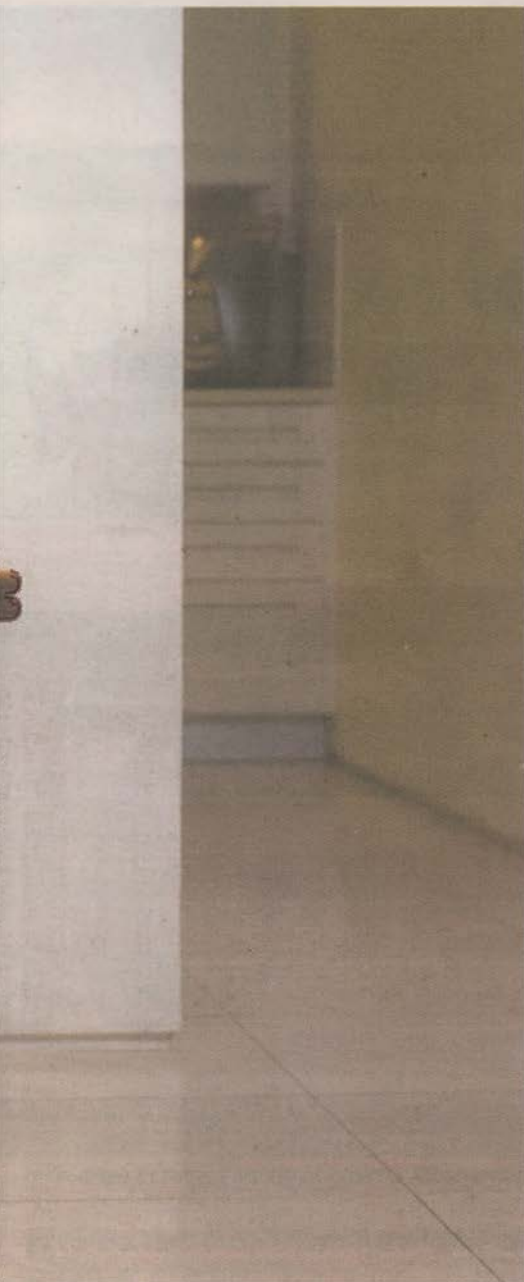

"אני לא עוסק בזוועות, אני כותב על החיים"

באוקטובר 2016 העניק אהרן אפלפלד ז"ל את אחד הראיונות האחרונים בחייו - למוסף חג הסוכות של "ישראל היום" • בסלון דירתו ברחביה, כשקולו כבר חלש, דיבר על יותר מ-40 הספרים שהותיר אחריו: "כתבתי מתוך צורך" • על העיסוק בשואה: "אנשים המשיכו לחיות אך לא הפכו לסופרים, המשמעות היא שאין די בסבל" • על זרותו בספרות המקומית ("אני לא מכניס פוליטיקה") ועל ההסתגלות לעידן הטכנולוגי • אהרן אפלפלד, 1932-2018

לתת לזה ביטוי. אני לא בא ממשפחה מרדנת עונג ולא הייתה לי ילדות טבעית ונורמלית. יש לי תפקיד בעולם והוא הכתיבה. אחרי ההרס הגדול, שהייתי עד לו, היה בי צורך לקומם את ההריסות בתוכי. כך נהייתי סופר. ההרס היתה השואה, שאותה שרר לבה, כילד בן 7, יליד צ'רנוביץ, רומניה. אמו, בוגיה, נרצחה בשבועותיה הראשונים של המלחמה. עם אביו, מיכאל, הוגלה למחנה העבודה טרנסניסטריה, אך זמן קצר לאחר מכן הופרד ממנו למשך כל שנות המלחמה, ושרד תוך הסתתרות ונרודים בין יערות, שדות וכפרים.

"התנסיתי בחיים בכל מיני דברים לא קלים", אמר אפלפלד, "סופר גדול יכול לצמוח רק מתוך אדם שהי תנסה התנסויות משמעותיות. שעבר טלטלה חיצונית או פנימית, שראה וחווה וידע מהי מחלה, מהם נכות, רעב, יתמות, מלחמה. מתוך זה הוא מתחיל להבין את החיים. רמיון פודה, סקרנות, כישרון ואהבת הכתיבה הם בטח חשובים, אבל לא כמו ניסיון חיים".

אלה בהכרח חייבות להיות חוויות קשות? "לדאבוני, כן. מדובר בניסיון חיים שכרוך בכאב. לסי טודנטים שלי לספרות באוניברסיטה לא הייתי אומר 'לכו לחפש כאבים'. אני מאמין שכמעט כל אדם בסופו של דבר מתנסה בכאב ובסבל. הוא חולה, הוריו חולים, אחותו חולה. אנתנו לא עוברים את החיים בקלי קלות ובצ'יק צ'ק. נכון, מה שאני חוויתי הוא אחר. אין דבר הדומה לשואה. אני בנית את הכתיבה שלי על הסבל האישי שחוויתי. הוא נהוץ כבסיס. אבל זה לא מספיק. המון אני שים סבלו בשואה והמשיכו לחיות, הקימו משפחה, אך לא הפכו לסופרים. משמעות הרבר שגם אין די בסבל".

"כמו יבנה של בעל חיים"

הסקרנות להתבונן כל העת כמה שטביבו היא, לדבריו, מה שהציל אותו במלחמה. "אהבתי להתבונן בצמחייה.

אפלפלד היה סופר אמן וגם אומן - הוא פירסם ספר בכל שנה ועמל על הכתיבה מדי יום. "אצל סופר רציני", אמר, "כל הרמויות חצובות מרמותו. כל הרמויות שלי הן חלק ממך. משקפות זוויות שלי. אז כן, את צור דקת, גם נפשי טמונה בכל אות שאני כותב. אני עוסק מאז ומעולם בנפש האדם. סופר, ככל בן אנוש, בקושי מכיר את עצמו. אך מאותם המקומות בתוכו, שהוא כן מצליח לגעת, הוא שואב את הרמויות. הרמויות שלי הן לא אני, הן לא בנות דמותי, אבל הן נובעות מתוכי ומושפעות ממני".

"יש לי תפקיד בעולם"

הוא היה מהמעוטרים שבסופרי ישראל. חתן פרס יש-ראל לספרות (שהוענק לו בשנת 1983), פעמיים זכה בפרס אנה פרנק וכן בפרס היצירה מטעם ראש הממשלה (כבר בשנת 1969), בפרס ביאליק ופרס ברנה. נוסף על שורה ארוכה של תוארי דוקטור לשם כבוד, קיבל גם פרסים בינלאומיים רבים, ובהם פרס המינגווי ופרס הספי רות האיטלקי Premio Grinzane Cavour, שהציב אותו בשורה אחת עם זוכים אחרים, כגון הסופרים האדירים טוני מודיסון, ז'ורז' סראמאגו, ג'ינטר גראס, פרימו לוי, פאולו קואלו, ומריו ורגס יוסה. ביולי 2016 הוענק לו עיטור לגיון הכבוד הצרפתי על ידי נשיא צרפת דאז, פרנסואה הולנד. בכתב המינוי שנשלח אל ביתו של אפי לפלד נכתב כי "מינוי זה מעיד ללא עוררין על ההכרה והרוחשת הרפובליקה הצרפתית ליצירה הספרותית הגדולה שלך והקשר שלה לצרפת".

גם בעשור התשיעי בחייו אפלפלד הרגיש כי הוא עדיין צריך להמשיך במלאכת הנחלת זיכרונותיו לדורות הבאים. "אני רק רוצה לכתוב", אמר בראיון, "מעולם לא כתבתי בשביל הפרסים וגם לא בשביל ההכרה. אני כותב מתוך צורך. אני בא מאיזה מן מקום איום ונורא וצריך

נעמה לנסקי

ספרו משנת 2016, "כתר הברזל", כתב הסופר אהרן אפלפלד על אחת הרמויות כי "נפשה טמונה בכל אות". קוראים לה אולה והיא אחרי תו של גיבור הספר, פטר שטיין, קצין יהודי מצטיין בצבא האוסטרו-הונגרי, לוחם שפיקד בעוז על חייליו במלחמת העולם הראשונה. שטיין אוהב את אחותו אהבת נפש. כאשר היא מתה בגיל צעיר ממחלת השחפת, הוא קורא מרשימות שכתבה במח"ב דותיה, נפעם מההקפדה שבמילותיה. "אני מתפללת בלבי שכל מה שאכתוב במחברת זו יהיה שאוב מנפשי". כותבת אולה, "מלובש במילים פשוטות, בלא יומרה". מילותיו של אפלפלד היו כאלה בדיוק. הן היו שאובות היישר מנפשו, ממעמקי קרבי, מעולמו הפנימי ומזיכרונותיו שליוו אותו לאורך השנים: מילים ספוגות רגש, מדודות, מדויקות ועדינות. מילים בלתי מתאמצות ולכן אמניות ומשכנעות.

הראיון עם אפלפלד, אחד האחרונים שהעניק, נערך באוקטובר 2016, בסלון דירתו בשכונת רחביה בירושלים: הוא ישב בכורסה ולגם נס קפה מכוס זכוכית דקה. לדירה הזו עבר לפני כמה שנים עם אשתו יהודית, לאחר שנים שבהן התגוררו במבשרת ציון. ביתם במבשרת היה גדול מדי עבורם והיו בו יותר מדי מדרגות. זמן לא רב לאחר הפיכתו לתושב ירושלים - הוענק לו אות יקר העי. אפלפלד פתח בהתנצלות שקולו חלש ותהא אם הטייפ יצליח לקלוט את רביו. משום כך, הרבה ללוות את מילותיו השקטות בהבעות פנים מודגשות ובתנועות ידיים. כפי שהרבר בא לידי ביטוי בכל ספריו, הוא היה מלא סקרנות לגבי בני האדם באשר הם, ולכן הקדיש את תחילתו של המפגש בינינו להפניית שאלות אלי והתעניינות כנה על אודות המראיית היושבת מולו.

"מסביב רוצחים ורודפים ולי יש זמן להסתכל על עלה. על פרח. על טביעת פרסה של סוס. רצח של ילד קטן הוא לא דבר שאנחנו מסוגלים לקלוט. על כן, אני עוסק בזוויות של השואה, שבהן יש דיאלוג ויכולת הכלה"

מהאחים שלהם, איך השפילו את אביהם. טוב שהגענו לכנות את המדינה, להיות חקלאים. אבל מבחינת היחס והמבט היה מרוכר בודות. בן-גוריון קרא לנו אבק אדם. אם המנהיגות התבטאה כך, הציבור הושפע. הוא כינס כמה כינוסים כדי לחשוב מה לעשות עם אבק האדם הזה. הוא לא ירע שמתוך האנשים האלה יצמחו אלופי צה"ל, מרענים, תעשיינים, אנשים עם מעוף גדול."

"יותר פולריסטי, יותר טוב"

אפלפלד אף התייחס להכרה הרחבה שהוא זכה לה בחו"ל, לעומת האמביוולנטיות של מעמדו בישראל. "אני חושב שההכרה יפה, גם בארץ וגם בחו"ל", אמר. "אבל נכון שזו בחו"ל עולה רוב הזמן על זו שבישראל. הספר רות שלי היא מאוד אירופית. אמנם היא עוסקת ביהודים, אבל הרמויות שבה הן האדם האירופאי המודרני. בצדפת, למשל, שם ההצלחה שלי היא כנראה הגדולה ביותר, יש רגישות לספרות. ספר נמרד שם בערכים ספרותיים, שאני עונה עליהם. מבנה המשפט, המנגינה שלו, התמור נות שהוא מעלה מול העיניים, ההבחנות בין בני האדם". הוא אף ריכז על המימד הפוליטי, שחסר בכתיבתו במכוון. "בישראל הספרות מעורבת בפוליטיקה, ספרים נכתבים עם זיקה לחיים הפוליטיים", אמר. "אני ארס שמ" תעניין בפוליטיקה, אבל לא פעיל פוליטית ולא מכניס את הפוליטיקה לכתיבתי. הספרות הנפוצה בישראל שונה מאוד מהספרות שלי. אני חושב שקהל הקוראים בארץ עדיין מצוי בשלבי גילוי של היצירה שלי. אבל אני רואה עכשיו שהצעירים מגלים עניין בספרים שלי, כי דרכם הם מגלים את אירופה של העבר ובהווה".

כמי שפרסם יותר מ-40 ספרים, שגרת הכתיבה היתה טבעה בנפשו של אפלפלד. "כשאני גומר ספר אני מניח אותו בצד למשך ארבע, חמש שנים, כי אני לא מרגיש שבסוף הכתיבה הוא בשל לכדי גמר", אמר. "אני מרגיש פגמים. אני פשוט לא מרוצה. אני מוצא יותר מדי פגמים. לכן אני מניח את הכתבים בצד, להיות עם עצמם ופונה בינתיים למשימה אחרת. אני לא כותב כמה יצירות במ" קביל. אלא מסיים ומניח בצד עד לדגע הנכון".

מתי הרגע הזה מגיע?
"לאט לאט אני מבין שמהו קרה לספר. או שמהו קרה לי. אני חוזר וקורא את מה שכתבתי ומבין שהספר לא רע כפי שחשבתי ואז חוזר אליו ומתמודד איתו באופן שונה מאיך שהתמודדתי קודם. מוסיף שורה, גורע שורה, מוחק את המיותר". אפלפלד כתב ביה, "לפעמים בע"י פרוץ, לפעמים בעט. כתיבה ביד היא הדבר היפה ביותר. את הטיוטות אני משמיד או שולח לארכיון שלי שנמצא בבאר שבע. לא כל שטות צריך לשמור".

לא היה לו מחשב בבית. הטלפון הסלולרי שימש רק לשיחות. הוא לא כתב סמסים ולא גלש באינטרנט. עד לפני שנים מעטות היה מקליד את כתב היד הסופי במ" כונת כתיבה, רמינגטון, ושולח אותו בדואר להוצאת הספרים. "בשנים האחרונות באה אלי אישה, אני מקריא לה את מה שכתבתי והיא מקלידה אל תוך המחשב שלה", אמר. "האינטרנט מעניין אותי כתופעה מכנית חדשה. אני לא מזלזל בוזה. הילדים שלי עסוקים בה. אבל אני חושב שהמגע בין הגוף לבין העיפרון והנייר הוא משמעותי יותר מאשר הסטריליות הזאת של המחשב".

אפלפלד הותיר אחריו שלושה ילדים. הבכור, מאיה, הוא צייר, ומתגורר בירושלים. בנו האמצעי, יצחק, הוא משפטן. בתיה, הבת הצעירה, היא ד"ר לספרות משווה. יש לו שלושה נכדים, משני בניו. יהודית, אשתו, עסקה בהוראה, אך את רוב שנותיה הקדישה לגירול הילדים. כשנפגשו, היו אלה ימי רו"ח ביטוח והשיח הערתי, שעדיין מעורר ריחן עד בישראל. אפלפלד הבהיר מייד שהוא לא בעד אחריות בתוכני הלימודים. "מה שיפה ב"י שראל הוא שאנשים באו ממקומות שונים, הביאו תרבויות שונות וצריך לשמר את מה שהביאו. יותר פלורליסטי הוא יותר טוב, יותר מעניין".

"אני לא בעד אחריות: אני בעד קפקא, תומאס מאן ושניצלר, שהם הסופרים שקראו הודי. אך אני באותה מידה קשוב לאבן גבירול, ליהודה הלוי ולשמואל הנגיד. הם נמצאים בספרייה שלי. הייתי הרבה מאוד שנים מודה בתיכון ערב, בסמינר, באוניברסיטה, וכן, מלמדים עד היום בעיקר יצירות מערביות. אבל אני לימדתי הרבה שנים את הפואטיקה של התנ"ך. יהדות ערב וספרד שימרה את התנ"ך יותר מיהדות מערב המתבוללת".

"הצעירים מתעניינים בספרים שלי כי כך הם מגלים את אירופה של העבר וההווה". אהרן אפלפלד בביתו, ספטמבר 2016
צילום: אריק סולטן

הספר הראשון, "עשן", שפורסם ב-1962

הרומן האחרון, "תימהון", משנת 2017

כתיבתך על השואה התקבלה בספקנות, לעיתים

בדחייה ואף בבוז.

"כן, היו כל מיני עניינים איריאולוגיים", הוא הודה, "וגם אני עצמי לא הייתי בריוק בשל. ב-1952 סיימתי את הצבא וחפשתי את דרכי. כל השכלתי היתה אז עצמאית, בלי מורים, לבה, תוך מלחמה. גם כשעליתי לישראל ההכשרה היתה חקלאית בעיקרה. כל מי שפגשתי בצבא היו בעלי השכלה תיכונית, עם עברית טובה, שליטה במתמטיקה, ידיעת התנ"ך, בניגוד מוחלט אלי. ניגשתי לבחינות הבגרות אחרי הצבא ונכשלת לא מעט. הייתי צריך לחזור שוב ושוב, במיוחד במתמטיקה."

"התחלתי לכתוב שירים וסיפורים מבלי שהיו לי כלים לכך. אלה לא היו שירים, אלא יבבות, כמו של בעל חיים. היה בי לחץ. להוציא, לפרוק. לכן היו מי שלא רצו לפרסם את החומרים שלי. גם לא הבינו מדוע אדם צעיר כמוני מתעסק בשואה. כשחלפו עוד כמה שנים וההסתכלות על ניצולי השואה הפכה להיות יותר כעל בני אדם, אז היה לי קל יותר לפרסם סיפורים בעיתונות."

"שנות ה-50 וה-60 אופיינו בהרואיות ישראלית, בסוג מסוים של אקטיביזם. נושא השואה לא היה שייך לשם. מי שעבר את השואה לא נחשב כמי שנושא אות הצ"ינות, מבחינת החברה בישראל. הלוואי 'באנו ארצה לבנות ולהיבנות'. כלומר, אתה חייב להשתנות. לסגור בליבך את הניסיון, החוויה והכאב ולהתמקד בעתיד. הייתי בכל מיני מסגרות של עליית הנועה. אף פעם לא ניגש אלי מישהו מהמורים, מהמרדכיים או מהחניכים וביקש לשאול, מה עשית, איך נשארתי בחיים?"

למה, לדעתך?

"מתוך פחד. לא שואלים על דברים איומים. רוצים שתהיה נורמלי, שלא תתייחס יותר מדי אל העבר האפל. הדחקה. כל בני הנועד שבאו מהשואה בנו לעצמם מרתף שלם בבטן שבו איחסנו את הזיכרונות. לא מרברים על איך הרגנו את אמה שלהם מול עיניהם, איך הפרידו אותם

אהבתי להתבונן בבעלי חיים. בבני אדם. זה העניק לי רוגע והגנה נפשית במלחמה. בהמשך, במירה רבה, יכר לת ההתבוננות הזאת היתה ההכשרה שלי להיות סופר. זה גם איפשר לי להטמין מראות קשים. להדחיק אותם. מסביב רוצחים ודורפים ולי יש זמן להסתכל על עלה. על פרח. על טביעת פרסה של סוס. יש רברים שהעין והלב פשוט לא מסוגלים לקלוט. רצח של ילד קטן הוא לא דבר שאנחנו מסוגלים לקלוט. אפילו אם מרוכר במוות שקט. על כן, אני עוסק בזוויות של השואה, שבהן יש עדיין ריאלוג ויכולת הכלה. למשל, בגטו אנשים שיחקו קלפים, למדו, צחקו. ילדים התכוננו למבחנים. וכולם קיוו לימים טובים יותר, למדות שהיה מוות בגטו."

נהגו לכנותו "סופר שואה", הגדרה שהוא לא אהב. "אני לא נעלב בקלות, אבל זה כינוי לא נכון. נכון שאני היחיד שהפכת את נושא השואה לכבר ולמרכזי בספרות למבר גרים. אבל אני מקיף בספריי מאה שנות בדירות יהודית, שמתחילות מסוף המאה ה-19 וראשית המאה ה-20, עד לימינו. הספר האחרון עוסק בעיקר בשנאה פתולוגית כלפי יהודים, אך בתקופת מלחמת העולם הראשונה. "בהקשר לשואה, אני לא עוסק בסנסציות ובוועות. אני עוסק בחיים, באנשים. אני מבצע טרנספורמציה. אני לוקח דברים שאפשר לדבר עליהם. כאב בטן, פחד, חרדה. על עשרה אנשים שנרצחים מול עיניך אין לך מה לומר. אתה רואה בוד מלא באנשים מתים, תתחיל לתאר את הכור הזה? תפחיר את האנשים. לא. לנו כבני אדם אין מה לומר על הרברים האלה. יש הרבה מקומות בתוך עצמי שאני לא מגיע אליהם עד היום, גם בגיל".

כמו המוות של אמך.

"אמא שלי צעקה לפני שרצחו אותה, כי קורם לכן חילים גרמנים ורומנים עינו אותה. ערי ראייה פידטו באוונטי לפרטי פרטים מה היה שם. אני יודע. אבל אין לי מה לומר על זה. כל מה שאומר יהיה חסד משמעות. זה גדול מדי. אלה דברים שאי אפשר לעבר ולקלוט".